

Др Радослав Љ. Ераковић

ЈОВАН СТЕФАНОВИЋ ВИЛОВСКИ И ЈАКОВ ИГЊАТОВИЋ: ХРОНИКА ЈЕДНОГ КЊИЖЕВНОГ (НЕ)ПРИЈАТЕЉСТВА

У овом раду биће представљени резултати проучавања тематских линија додира између литерарно уобличених реминисценција Јована Стефановића Виловског (1821–1902) и Јакова Игњатовића (1822–1889), инспирисаних драматичним догађајима из 1848. и 1849. године. На коначан избор примарне проблемске равни овог текста, пресудно је утицала критичко-рефлексивна заокупљеност двојице писаца-побратима професионалном (не)стручношћу и морално-етичким трансгресијама појединих учесника Буне. Мада је управо наведена приповедачка „стратегија“ проузроковала симплификовано психолошко профилисање одређених јунака (посебно оних чији је социјални статус неспорно привилегован), присуство стереотипних ликова у документарно-уметничкој прози Јована Стефановића Виловског и Јакова Игњатовића подстакло нас је да утврдимо исправност наше претпоставке о нужности свеобухватног изучавања „рубних“ линија додира између књижевноисторијски и естетски релевантних остварења српске деветнаестовековне нефикционалне прозе. Посебна истраживачка пажња у овом тексту посвећена је делу *Моје усјомене (1867–1881)* Тодора Стефановића Виловског (1854–1920) као својеврсном транстекстуалном медијатору, који нам је пружио могућност да (пре)испитамо романескни потенцијал ауторове меланхоличне приповести о томе како је окончано дугогодишње пријатељство између његовог оца и великог сентандрејског приповедача.

Кључне речи: Јован Стефановић Виловски, Јаков Игњатовић, Тодор Стефановић Виловски, српска књижевност 19. века, документарно-уметничка проза, побратимство, смрт.

Посматрано из савремене истраживачке перспективе, нема никакве сумње да су у српској књижевној историографији, више него темељно, раз-

јашњене узрочно-последичне везе између „рапсодичних“ политичких ставова Јакова Игњатовића и начина на који је уобличио, бидермајерски минуциозне, портрете најугледнијих учесника Српског народног покрета (1848–1849). Захваљујући изузетној рецепцијској привлачности његових *Мемоара*, читалачка публика не мора бити детаљно упозната са историјом српско-мађарског сукоба, односно са исходом свих битака вођених на простору Бачке и Баната, како би се заинтересовала за узроке пишневог амби-валентног става према ратничким заслугама Јована Стефановића Виловског. На самом почетку овог текста, морамо нагласити да нас је херменеутичарско сучељавање с мемоарско-дневничким реминисценцијама Јакова Игњатовића и Јована Стефановића Виловског подстакло да се упустимо у потрагу за одговором на питање зашто је у литерарно уобличеним сећањима војнички одмереног граничара и волтеровски сардоничног фишкала могуће запазити обресе идентичне реторске стратегије, засноване на „дискретном“ истицању фактографске поузданости онога што је исприповедано. Стога је на коначан избор примарне проблемске равни овог текста пресудно утицала критичко-рефлексивна заокупљеност двојице писаца-побратима морално-етичким трансгресијама и професионалном (не)стручношћу појединих учесника Буне.

Поред тога, сматрамо да резултати упоредног ишчитавања два наведена остварења могу оправдати процес савремене ревалоризације и реafirмације, пишевићевски романескне, исповести сетног Банаћанина (Стефановић Виловски 1863), чије се публикување хронолошки поклопило са тренутком када су поштоваоци Игњатовићевог прозног стваралаштва исказивали подједнаку заинтересованост за наставак *Милана Наранџића* (Игњатовић 1863) и таблоидне детаље о његовим бракоразводним невољама. Када су у питању узроци њиховог личног конфликта, функција „енигматичних“ приповедачких ретиценција постаје схватљива тек након пажљивог ишчитавања *Мојих усјомена (1867–1881)* Тодора Стефановића Виловског (Стефановић Виловски 1988), бечки рафинираног наратора чији је епистемолошки ауторитет (De Man 1988: 121), барем у овом случају, неспоран. Управо су нас његови балзаковски исцрпни описи значајних догађаја из свакодневног живота не само најближих сродника, него и најугледнијих сарадника *Српске зоре*, подстакли да се уздржимо од прециозних реконструкција скривених наратива, што се у савременим књижевнотеоријским тумачењима најчешће манифестује као (не)очекивана последица тежње за „имагинативном“ инстант-хомогенизацијом значења анализираног текста.

Апологетски описи царевог очински благонаклоног става према Србима у делу *Из животоа једној ц. к. официра аустријско-српској војеној хора у години 1848. и 1849. народној усјанка српској* (Стефановић Виловски 1863), недвосмислено сведоче о томе да је Јован Стефановић Виловски објавио своје ратне успомене у тренутку када је још увек полагао одређене наде у владарске способности Фрање Јосифа (1830–1916). Упркос личним разочарењима која су га подстакла да напусти активну војну службу, накнадно

детаљно разјашњеним у мемоарским записима његовог сина (Стефановић Виловски 1988: 61–62), исаковичевски меланхолични аустријски мајор се попут многих других угледних учесника Буне – међу које свакако можемо сврстати и његовог панчевачког пријатеља Васу Живковића (1819–1891) – врло поступно суочавао с бременом својих младалачких заблуда о царској државничкој мудрости и наводно безграничној благодарности Хабзбурговаца због српске оданости Двору (Битка код Кениграца, Аустро-угарска нагодба, укидање Српске Војводовине и Тамишког Баната, укидање Војне крајине). Наравно, не би требало занемарити ни биобиблиографску чињеницу да су му – након што се преселио с породицом из Земуна у Беч 1867. године – постала много доступнија крајње демистификујућа сазнања о догађајима из приватног живота ексцентричних чланова „узвишене“ царске фамилије (мађарофилски егзибиционизам царице Елизабете, трагикомична смрт царевог брата Максимилијана, нервни слом надвојвоткиње Шарлоте Белгијске, самоубиство престолонаследника Рудолфа и др.). Уноточ томе што је Фрања Јосиф ценио литерарно даровите милетићевце колико и мексичке револуционаре који су му стрељали брата Максимилијана (1867), релативно ненаметљиво присуство лика владара у делу Јована Стефановића Виловског не би требало перципирати као последицу ауторове стрепње од цензорских интервенција, већ као доказ да је писац-ратник имао изграђену (ауто)поетичку свест о жанровским ограничењима нефикционалне прозе.¹ Једноставно, припадници прве генерације читалаца дела *Из живота једној ц. к. официра аустријско-српској војеној хори у години 1848. и 1849. народној устаници српској* (Стефановић Виловски 1863) били су упознати с чињеницом да конкретне војно-стратегијске одлуке током 1848. није доносио цар Фердинанд (слабоумни бечки љубитељ кнедли с кајсијама), нити његов осамнаестогодишњи наследник Фрања Јосиф.

Мада је Јован Стефановић Виловски током педесетих и почетком шездесетих година деветнаестог века проводио више времена у служби (не)захвалног владара него у загрљају своје супруге Милице, ћерке угледног панчевског *гражданина* Ђорђа Тамбурића,² лику Фрање Јосифа припала је подједнако скромна (стереотипна) улога у нефикционалној прози фалстафовски харизматичног Сентандрејца и његовог црепајског побратима (Игњатовић [2] 1989:

¹ Лик цара Максимилијана присутан је у Игњатовићевим *Мемоарима* као лирски субјекат популарне деветнаестовековне тамбурашке песме *Лебе, лебе вол, ферјисмај нихиј* (Игњатовић 1989 [1]: 90). Лотмановска теорија о тексту као кондензатору културног памћења (Лотман 2004: 26) охрабрује нас да претпоставимо како су интоксичирани посетиоци *Камиле*, једне од омиљених новосадских кафана Јакова Игњатовића, превише често достигли ниво егзистенцијалног патоса захваљујући песми инспирисаној злосрећном владарском судбином мексичког краља Ибија. (оп. а.)

² Име угледног панчевачког свештеника и пачићевски сензибилног лиричара нисмо случајно навели у претходном сегменту овог текста. Управо је Васа Живковић, почетком октобра 1850. године, написао епиталамску песму у којој су описане многобројне врлине веренице његовог пријатеља, Јована Стефановића Виловског (Живковић 1850). (оп. а.)

28–29). Иако је егзалтирани драматизовани приповедач с подједнаком радошћу прославио крај рата и царев рођендан (Стефановић Виловски 1863: 212), резултати детаљне анализе фабулативно-сижејне структуре његових ратних успомена – које егзистирају на жанровски изузетно порозној граници између дневника и мемоара – наводе на закључак како су Јован Стефановић Виловски и Јаков Игњатовић понудили својим читаоцима искључиво лаконска обавештења о војничким искуствима младог аустријског владоаца. Колико год то деловало необично, њих двојица се нису слагали чак ни око тога како би требало (зло)употребити рецепцијски потенцијал одређених збивања анегдотског карактера (нарочито оних која нису била непосредно повезана са ратним операцијама око Сентомаша, Перлеза и Вилова), попут инцидента проузрокованих аристократски нехајним односом народног генерала Ђорђа Стратимировића (1822–1908) према новцу (Стефановић Виловски 1863: 51; Игњатовић [2] 1989: 29). Зато би било погрешно занемарити неочекивана подударања у начину на који су детерминисали статус јунака, од чије је личне (не)способности зависила судбина вавилонски мултинационалне и мултиконфесионалне државе.

С једне стране, много пута потврђена рецепцијска привлачност „само-обнављајућег“ дискурса (De Man 1988: 123–127) у рапсодичним исповестима Јакова Игњатовића, може се аргументовано протумачити као (ин)директна последица ауторовог коштутовски субверзивног става према политичким махинацијама бечке аристократске клике, услед чега српски мемоариста није ни покушавао да затоми свој анимозитет према бирократском Левијатану, потчињеном искључиво становницима Шенбруна. С друге стране, врло дискретно присуство (ауто)цензорске фокализаторске дистанце, у анализираном делу Јована Стефановића Виловског, може постати схватљиво тек након што се узме у обзир чињеница да је коначна верзија његових ратних успомена настала у моменту када је овај искусни официр (Стефановић Виловски 1988: 60–62, 250) стекао јасну представу о томе да су наполеоновске амбиције младог цара проузроковале катастрофални пораз аустријске војске у Бици код Солферина (1859). Стваралачком сензибилитету честитог Бањаћанина очигледно није погодно писање фантазмагоричних апотеоза у част владара, у чему се са великим успехом опробао његов неколико година млађи савременик Јован Ђорђевић (1826–1900), аутор драмске алегорије *Маркова сабља* у којој је кнез Милан Обреновић (1854–1901) преображен у херојско полубожанство (Ђорђевић 1872).

Према томе, Јован Стефановић Виловски и Јаков Игњатовић нису угрозили фактографску поузданост својих успомена неумереним похвалама или ироничним омаловажавањем царевог учешћа у рату јер их је (не)вољно склапање аутобиографског споразума (Ležan 2009: 44–54) обавезивало на уздржавање од тенденциозних интерпретација владаревих настојања да поштеди своју фамилију од судбине која је задесила француске Бурбоне. Чак и одређене пасивне реакције социјално привилегованих (епизодних) јунака попут цара Фердинанда (1793–1875) – којем је у делу Јована Стефановића Виловског

додељена улога летаргичног адресата извештаја о побунама у Бечу, Прагу и Пешти (Стефановић Виловски 1863: 13) – захтевају (допунско) разјашњење симболичке функције „одсутног“ владара у анализираним делима Јакова Игњатовића и Јована Стефановића Виловског. Прецизније, нехеројско одсуство здраворазумских Хабзбурговаца с бојног поља, у тренуцима највеће политичке и династичке кризе, (раз)открива праве размере колективне психолошке трауме проузроковане чињеницом да је, након свеопштег револуционарног усхићења, уследила отржењујућа спознаја о варварској природи грађанског рата, вођеног на простору од Ломбардије до Трансилваније. Поштовање парадигматских жанровских конвенција нефикционалне прозе – попут императива истинитости – такође је навело Јакова Игњатовића и Јована Стефановића Виловског да „признају“ својим читаоцима колико су их изненадила многобројна сазнања о безразложној суровости дојучераших комшија и суграђана, услед чијег је нечовечног поступања са заробљеницима млади саборац војводе Стевана Книћанина (1807–1855) био спреман да изврши самоубиство, како би избегао мучење и јавно срамоћење:

„Страх, неред, бегство. Од срамоте, премда на бојишту сам остадо[x] не хтедо[x] дати се за бегунцима, већ пођем у корак натраг, а непријатељ за мном, и окупе ме управо као ловци са сви[x] страна обкољено јеленче. Слуга мој дође ми на коњу у коб, и беше већ близу мене, но није ме усмотрио, јер тако жестока беше ватра непријатељска, па обрну плећа и у трку несташе га. Уступајући кроз винограде [с]потакнем се о чокот и паднем, но у то чујем, где моји гонитељи, Немци Белоцркванци, повикаше: А! тога укебасмо! Мислио сам, шта да радим, и брзо се одважим. Да паднем, жртва низке поруге и необуздане страсти? то бити неће! Потегнем самокрес, да се убијем, али одма[x] на то приметим да нисам рањен. Дигнем се и опет пођем, а они ме на ново потераше. Срећно стигнем до кукуруза и спасем се тако потере гонитеља моји[x]. За цело су они држали, да ме већ у руку имају, зато су чешће позастајавали и пушке своје пунили. Уморан и сав малаксао приспем у стан“ (Стефановић Виловски 1863: 43–44).

Тема суицида у српској деветнаестовековној књижевности била је табуизирана у мери која додатно истиче безнадежност позиције, у којој се почетком августа 1848. налазио, духом клонули, учесник битке код Беле Цркве. Међутим, згроженост приповедачког субјекта због „безбожничких“ поступака непријатеља најоучљивија је у, лирски интонираним, лamentsацијама над судбином анонимних децјих жртава, чије су кости остале расуте по војвођанским пољима:

„У самом месту изгинуше или погореше болници, деца, жене и старци. Обхрван душевним ранама данашњег дана, пођем не знајући ни сам куда, опет к Сентомашу. Већ се и сутон хватати поче. Горећи Сентомаш беше многим од својих становника путовођ[a] у мраку, а многим опет беше он уместо свеће, што се самртнику при издисању ужеже. Идући

тако, виђао сам кад и кад, где по који сен мимо мене прође. Јецање, које се преда мном чуло, показиваше ми пут у Сентомаш. То беше јецање деце, што и[x] је рука безбожника сирочади направила. Та се деца беху придружила својим срећним друговима, ал['] и[x] њихове матере, које су са велике бриге, како ће своју децу да спасу, до очајања дошле, оставише онако уморну на путу. Једно од ове деце – то беше девојчица од 2-3 године – узмем к себи на коња, а оно, што је међу њима најоскудније било, подигне своје ручице, па ме стане овако молити: „Немој ми мајку убити, немој!“. Ко је после 4 месеца овим путем ишао, могао је на многим местима наћи разсуте кости од нејаке дечице. Заиста су то биле најневиније жртве, што и[x] је народ србски на олтар отачаства принео“ (Стефановић Виловски 1863: 163–164).

Савремени читалац не мора бити искусни тумач српске књижевности деветнаестог века, како би разумео због чега би творцу, бројгеловски застрашујућих, описа патњи становника спаљеног Сентомаша требало да припадне повлашћено место међу родоначелницима српске антиратне прозе.

Присуство недовољно проучених имаготипских линија додиром између анализираних остварења Јакова Игњатовића и Јована Стефановића Виловског, обавезује нас да истакнемо како се најзначајнија разлика, између њихових критички интонираних осврта на нехумано поступање у рату, огледа у томе што је приповедачком сензибилитету Јакова Игњатовића (приликом обликовања представа о Другом) много више погодовала рецепцијски привлачна форма комичне анегдоте, попут оне чије су главне јунакиње уплакане бечејске Мађарице. Према инкриминишућем сведочењу аутора *Мемоара*, меркантилно прагматични Карловчани изабљивали су злосрећне „нонкобатантне“ Бечејке као бесплатну радну снагу све до тренутка када их је војнички честити војвода Стефан Шупљикац (1786–1848) – захваљујући молби коју им је саставио будући велики романијер – помиловао и послао кући (Игњатовић [1] 1989: 244). На основу имаготипских ламентација Јакова Игњатовића и Јована Стефановића Виловског над историјском судбином зараћених народа, можемо констатовати да припадници српске и мађарске интелектуалне елите нису почетком маја 1848. страховали од пораза на бојном пољу, него од могућности да ће их хабзбуршки стооки Аргус спречити у намери да остваре своје војне и политичке циљеве. Нажалост, вишегодишња ахасверовска лутања мађарона Јакова Игњатовића, баш као и „суптилна“ понижења којима су германофилски настројени команданти излагали (цару велизаровски оданог) Јована Стефановића Виловског (Стефановић Виловски 1988: 61; 239–243),³ сведоче о томе да су (мађарски и српски) снови о тријум-

³ Јован Стефановић Виловски је у ауторском предговору уз своје ратне успомене (написаном на Благовести 1861. године, у Панчеву), подсетио потенцијалне читаоце своје књиге на многобројне победе „војводе“ Велизара. Он је одао признање славном византијском војсковођи не само због његових ратничких подвига, него и због беспоговорне оданости цару Јустинијану, при чему *сачиниџељ* није пропустио да нагласи како је његов мили (срп-

фалном остварењу националних циљева били утемељени у реалности колико и фантазмагоричне геополитичке визије злосрећног Игњатовићевог јунака, хусара-робијаша Васе Решпекта, који је затворском свештенику детаљно образложио свој план за обнову Душановог царства (Игњатовић 1987: 130).

Луцидне инвективе Јакова Игњатовића инспирисане филипикама омладинаца-лармација, посебно оних чије је архилоховско држање навело конфирираног Сентандрејца да их назове „карловачким легионарима“ (Игњатовић [1] 1989: 224; Игњатовић [2] 1989: 20), омогућавају нам да га идентификујемо као злонамерног посматрача (Русе 1995: 49) којег чак ни уређивање *Весџника* није навело да промени своје неповољно мишљење о чиновничком апарату „стварајуће се Војводине“ (Игњатовић [2] 1989: 20). Сагледамо ли резултате упоредног ишчитавања нефикционалних прозних остварења двојице побратима из нешто шире поетичко-стилске перспективе, запазићемо да је банатски *emeriti militis* (много више од нинковићевски малициозног Јакова Игњатовића), прибегавао метафоричким дескрипцијама револуционарних превирања из 1848. године, представљајући их читаоцима као инфекцију од које није успео да се одбрани ниједан крак метерниховски химеричне државне власти у Аустрији (Стефановић Виловски 1863: 11–12). Према нашем мишљењу, управо је дубока криза легитимитета кључних друштвених институција мотивисала двојицу литерарно даровитих учесника Буне да се посвете преиспитивању стручних компетенција најзначајнијих протагониста догађаја из 1848. и 1849. године.

Неспорна интелектуална свестраност Јакова Игњатовића није отклонила „опасност“ од настанка комично-апсурдних ситуација, проузрокованих чињеницом да је демобилисани хусарски вахтмајстор Јаков Игњатовић наполеоновски самоуверено процењивао наводне војничке неуспехе аустријских, мађарских и српских професионалних официра чиме је, према сведочењу Теодора Стефановића Виловског, био дубоко повређен и његов отац (Стефановић Виловски 1988: 250). На пример, бивши патријархов „народни“ секретар – очигледно нимало инхибиран чињеницом да су читаоци новосадског *Недељној листи*а одлично знали како је један од његових (не)задовољних послодаваца био управо Јосиф Рајачић (1785–1861) – негативно је окарактерисао одређене навике младог „Стефановића“, попут исказивања „суворовљевске“ побожности уочи поласка у битку (Игњатовић [2] 1989: 29). Мада је Јаков Игњатовић посветио адекватну пажњу физичком, психолошком и морално-етичком профилисању ликова српских војних заповедника (Игњатовић 1989 [2]: 19–29), било би погрешно занемарити трагове онтолошке некохерентности (Pavel 1997: 111–115), који нам ускраћују одговор на питање због чега је пишчев побратим „дискретно“ трансформисан у харпагонски шкртог, биготног и нехаризматичног команданта, чија одговорност за „покољ“ код Сентомаша наводно никада није била у потпуности разјашњена

ски) народ, много пута кроз историју доказао своју „велизаровску“ верност Хабзбурговцима (Стефановић Виловски 1863: V–VI). (оп. а.)

(Игњатовић 1989 [2]; 28–29).⁴ Сасвим очекивано, Јаков Игњатовић није препустио забраву чак ни јавно понижење које је Јован Стефановић Виловски претрпео, пред својим батаљоном, због супротстављања цезаровски амбициозном Ђорђу Стратимировићу (Игњатовић 1989 [1]; 233; Игњатовић 1989 [2]; 28).

Посматрано из савремене културноисторијске перспективе, Игњатовићева приповедачки сугестивна оправдавања генералових хазардерских склоности – посебно оних према непромишљеним политичким пустиловинама – постају делимично схватљивија када се узме у обзир библиофилско-борхесовски куриозитет да је син кулпинског земљопоседника Василија Стратимировића, попут младог рођака будимског адвоката Симе Игњатовића, био Видаковићев ученик и читалац историјских романа првог српског бестселер писца.⁵ Ипак, неопходно је одбацити претпоставку да се Јаков Игњатовић препустио видаковићевски имагинативном „фикционалном повриву“ (Fraj 1979: 347) зато што су му – крајем седамдесетих година деветнаестог века – биле недоступне информације о томе како је Јован Стефановић Виловски упамтио свој сукоб с Ђорђем Стратимировићем из септембра 1848. године. Наиме, Игњатовићев побратим је у својим ратним успоменама објаснио да су његови поступци, током тителског инцидента, били мотивисани жељом да се избегне ескалација (братоубилачког) сукоба са инфантилно самовољним антагонистом чије име – за разлику од „необавештеног“ аутора *Мемоара* – није желео експлицитно да наведе:

„Септембра 16. [28.] стигне ми заповест од обрштара Мајерхофера, да одлазим у Сентомаш са трећим својим батаљоном. Наумише наши, да ударе на Врбас. Кренем се дакле преко Титела. Самовоља и детињско честољубље једног занешењака окупи момке моје, наговарајући и[х], да се побуне, и да ми покорност одкажу. У следству тог зауставим се у Тителу, предам управу над батаљоном најстаријем народном капетану Пекићу и одем у Карловце. Ту се састанем с обрлајтнантом Михлом Јовановићем, коме се то исто десило у Чуругу, па и горе, јер је њега поменути бундија лично оборозујао био“ (Стефановић Виловски 1863: 67).

⁴ Успомене непосредних сведока сентомашке трагедије, попут поп-Јоце (Јована) Ковачевића (Ковачевић 1901: 60–76), не садрже ниједан запис који би оправдао Игњатовићеве мемоарске инсинуације у вези са професионалном нестручношћу Јована Стефановића Виловског. Наше дугогодишње читалачко искуство нас приморава да истакнемо како је неопходно бити веома опрезан приликом склапања такозваног референцијалног пакта (Borm 2013: 607–621) са писцем попут Јакова Игњатовића, којем је велико приповедачко умеће омогућило да се, наранцићевски довитљиво, поиграва с улогама протагонисте, наратора и аутора текста. (оп. а.)

⁵ Нема никакве сумње да је Милош Црњански, ништа мање од Јакова Игњатовића, био импресиониран романескним потенцијалом биографије „романтичног и много живелог“ генерала Ђорђа Стратимировића, којег је у раној младости подучавао „стари романсијер“ Милован Видаковић (Црњански 1925: 2). (оп. а.)

Као што смо већ нагостили у једном од уводних сегмената нашег текста, *Мојим усјоменама (1867–1881)* Тодора Стефановића Виловског додељена је функција својеврсног транстекстуалног медијатора. Анегдотски обликоване реминисценције уредника *Српске зоре* разјашњавају, у великој мери, због чега се аутор *Мемоара* определио за поступак стремчевски „безазлене“ карикатурализације „лаћмана [...] Јоце“ (Игњатовић 1989 [2]; 27), упркос томе што је стварносни (банатски) прототип 1849. године угрозио своју официрску каријеру, како би сачувао пријатељство са остракизованим мађароном (Стефановић Виловски 1988: 238–243). Према публицистички језгровитом тумачењу резигнираног Тодора Стефановића Виловског – који ни у једном поглављу *Мојих усјомена (1867–1881)* није оспорио привилеговани статус реалистичког романсијера у историји српске књижевности – политичке несугласице су окончале побратимство између острашћеног „кондотијерија“ пештанских властодржаца и „шантавог“ милетићевца-хидролога, како је уредништво *Српског народа* (новосадски злурадо) називало Јована Стефановића Виловског, алудирајући на његову несрећну повреду ноге (Стефановић Виловски 1988: 61; 63; 253). Срећом по савремене проучаваоце српског књижевног наслеђа, аутор *Мојих усјомена (1867–1881)* није привео крају своје хроничарске белешке о очевим највећим животним разочарењима сценом трифковићевски водвиљског конфликта какав је – према (ауто)ироничном признању Тодора Стефановића Виловског (Стефановић Виловски 1988: 309) – нагостио свршетак његовог дугогодишњег пријатељства са злопамтљивим дечјим песником, Јованом Јовановићем Змајем (1833–1904).

Захваљујући дугогодишњем познанству и сарадњи са тада најславнијим становником тускуланумски спокојног Даља, Тодор Стефановић Виловски се нехотично обрео у екермановски повлашћеној позицији, коју није злоупотребио како би доказао да су дискредитујућа сведочанства о карактерним манама великог српског писца књижевноисторијски релевантна колико и докази о његовом приповедачком дару. Иако су његовог „душевној депресији“ склоног оца разочарали мемоарски записи Јакова Игњатовића, Тодор Стефановић Виловски је помирљиво сугерисао читаоцима *Мојих усјомена (1867–1881)* да су многобројни сукоби „раздражљивог“ романописца са старим пријатељима били проузроковани (не)вешто затомљеним страхом од могућности да ће будуће генерације читалаца бити неспремне да занемаре компромитујуће детаље из његове (пикарски живописне) политичке биографије (Стефановић Виловски 1988: 61–62; 253–254). У настојању да задржи објективну књижевнокритичку дистанцу, Тодор Стефановић Виловски је своју меланхоличну романескну приповест, о неславном епилогу једног великог пријатељства, привео крају констатацијом да је Игњатовићева (наводна) забринутост за судбину сопствене интелектуалне заоставштине била неоправдана, пошто је студија Јована Скерлића (Скерлић 1904) недвосмислено потврдила канонски статус аутора *Вечийої младожење* у историји српске књижевности (Стефановић Виловски 1988: 255).

Мада смо се у уводном сегменту нашег текста начелно определили за истраживачки избалансиран однос према документарно-уметничкој прози двојице побратима, морамо на крају признати како смо се за ову тему заинтересовали првенствено због дугогодишње наклоности према стваралачком опусу Јована Стефановића Виловског, чије ратне успомене представљају подједнако репрезентативно жанровско остварење колико и (антиратни) дневнички записи Пере Тодоровића (1852–1907), једног од омиљених писаца младог Милоша Црњанског (1893–1977).⁶ Због свега оног што смо претходно навели о аутору дела *Из животоа једној ц. к. официра аустријско-српској војеној хора у години 1848. и 1849. народној устјанка српској* (Стефановић Виловски 1863), искрено се надамо да ће резултати нашег скромног херменеутичарског подухвата пружити допринос реафирмацији улоге деветнаесто-вековног банатског полихистора у историји српске културе и књижевности.

ИЗВОРИ И ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- ЂОРЂЕВИЋ, Јован. *Маркова сабља: алеџирија у два дела*. Београд: Државна штампарија, 1872.
- ЖИВКОВИЋ, Васа. *Песма на дан венчани младога јунака, Србина Јована Стефановића ц. к. кайетана аустр. Леополд-ордена вишеза и њиријажатеља Крста за заслуге и Милице Тамбурићеве: посвећена и певана од изкрени[x] њиријатеља њи[x]ови[x] 8. октомврија 1850. у Панчеву*. [Панчево]: Писмени Јов. Каулиција, ц. к. типографа, 1850.
- ИГЊАТОВИЋ, Јаков. *Милан Наранџић: роман. 2*. Нови Сад: Епископска печатња [трошком Светолика Лазаревића], 1863.
- ИГЊАТОВИЋ, Јаков. *Васа Реџићки; Вечити младожења*. Нови Сад; Приштина: Матица српска; Јединство, 1987.
- ИГЊАТОВИЋ, Јаков. *Одабрана дела (XI–XII): Мемоари (1–2)* [прир. Ж. Бошков]. Нови Сад; Приштина: Матица српска; Јединство, 1989.
- КОВАЧЕВИЋ, Јован. Успомене поп-Јована (Јоце) Ковачевића, пароха сентомашког, из народног покрета 1848. и 1849. год. *Летопис Мајнице српске* 205/1 (1901): 60–76.
- ЛОТМАН, Јуриј. *Семиосфера: у свјету мишљења: човек, шекспир, семиосфера, историја*. Нови Сад: Светови, 2004.
- МИКАВИЦА, Дејан. *Српска ђолиничка елија у Аустроугарској монархији I, 1526–1860*. Нови Сад: Завод за културу Војводине, 2018.

⁶ „Мој отац је, док је био, на школама, много читао. Ја сам га, међутим, упознао, кад више тако рећи, ништа није читао, сем политичких листова *Застава* и *Браник*. Кад је умро, оставио ми је и велики, дрвени, сандук пун књига, али и годишта *Заставе* и *Ситраже*. Ја и сад памтим, како сам, у Иланчи, при школском распусту, читао уводне чланке Светозара Милетића, преписку Светозара Марковића и ратни *Дневник* Пере Тодоровића, са Шуматовца. Та литература, оставила је у мени дубока трага. (Црњански 1966: 110).

- ПОПОВИЋ, Дака. Ликови старе Војводине: Јован Стефановић Виловски. *Зборник Маџице српске за друшћивене науке* [III]/4 (1952): 128–136.
- РИКЕР, Пол. *Време и ѝрича*. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1993.
- РУСЕ, Жан. *Нарцис романоѝсац: оѝлед о ѝрвом лицу у роману*. Сремски Карловци; Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића, 1995.
- СКЕРЛИЋ, Јован. *Јаков Иѝњаѝовић: књижевна сѝудија*. [Београд]: Српска краљевска академија, 1904.
- СТЕФАНОВИЋ ВИЛОВСКИ, Јован. *Из живоѝта једноѝ ц. к. официра аусѝријскосрѝскоѝ војеноѝ хора у ѝодини 1848. и 1849. народноѝ усѝтанка срѝскоѝ*. Земун: Књигопечатња I. К. Сопрона, 1863.
- СТЕФАНОВИЋ ВИЛОВСКИ, Тодор. *Моје усѝомене (1867–1881)* [прир. С. Дамјанов]. Београд: Нолит, 1988.
- СТРАТИМИРОВИЋ, Ђорђе. *Усѝомене ѝенерала Ђорђа Сѝраѝѝимировића* [издао их са четири посебна додатка и једном хронолошком таблицом син његов Ђорђе Ђ. Стратимировић, са два лика]. Беч; Загреб; Лајпциг: Адрија, 1913.
- ТОДОРОВИЋ, Пера. *Огломци из дневника једноѝ добровољца: усѝомене из срѝско-ѝѝурскоѝ раѝта 1876. ѝодине*. Београд: Српска књижевна задруга, 1938.
- ЦРЊАНСКИ, Милош. Лепота Ђорђа Стратимировића. *Полиѝика* [25. мај] 6136/XXII (1925): 2–3.
- ЦРЊАНСКИ, Милош. *Поезија* [Сабрана дела Милоша Црњанског: књига 4]. Београд; Нови Сад; Загреб; Сарајево: Просвета; Матица српска; Младост; Свјетлост, 1966.
- BORM, Jan. Određivanje puta: o putu, putničkoj književnosti i terminologiji. *Philologia Mediana* V/5 (2013): 607–621.
- CHARTRAND, René. *The Mexican Adventure 1861–1867*. London: Reed International Books Limited, 1994.
- DE MAN, Pol. Autobografija kao raz-obličenje. *Književna kritika: časopis za estetiku književnosti* XIX/2 (1988): 119–127.
- FRAJ, Nortrop. *Anatomija kritke*. Zagreb: Naprijed, 1979.
- LEŽEN, Filip. Autobiografski sporazum, dvadeset pet godina kasnije. *Polja* LIV/459 (2009): 44–54.
- PAVEL, Tomas. Fikcionalni svetovi i ekonomija imaginarnog. *Reč: časopis za kniiževnost i kulturu* IV/30 (1997): 111–115.

Dr Radoslav Lj. Eraković

JOVAN STEFANOVIĆ VILOVSKI AND JAKOV IGNJATOVIĆ:
A CHRONICLE OF A LITERARY „FRIENDSHIP“

Summary

This paper presents the results of our study of a seemingly marginal poetic and topical intertwining of the respective memories of Jovan Stefanović Vilovski (1821–1902) and Jakov Ignjatović (1822–1889). It shall focus on reasons for Ignjatović's ironical-critical attitude towards Vilovski's military reputation, especially through the analysis of memoirs of this renowned writer of Realism. The final choice of the topic for this paper was made based on the critical-reflexive concern of both authors with the issue of professional (in)competence of numerous participants in the Revolution of 1848/49. Due to a simplified characterisation of not only side characters, but also of the leading ones, the non-fictional prose of Jovan Stefanović Vilovski and Jakov Ignjatović equally exhibit the absence of complex characters. However, it is this very supremacy of “conventional” characters that provided us with the possibility of classifying (un)skilfully portrayed characters of war participants in the manner which justifies the presumption of literary-historical relevance of “marginal” topical similarities between the two significant literary works of XIX century. In addition, the results of the detailed analysis of the topical structure of memoirs authored by Todor Stefanović Vilovski (1854–1920), should provide additional explanations for (extra)literary reasons for Ignjatović's ambivalent attitude towards Jovan Stefanović Vilovski's professional and personal achievements.

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Др Зорана Ђинђића 2
21000 Нови Сад
rasha@ff.uns.ac.rs